

Sponzorirana virtualna učilišta i cjeloživotno učenje

Prof. dr. sc. Željko Panian,

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet

Sažetak:

Internet omogućuje realizaciju koncepta učenja na daljinu, kojim se dodaju brojne nove kvalitete i vrijednosti obrazovnim procesima i uslugama. Jedan od obećavajućih organizacijskih oblika implementacije tog koncepta jest model virtualnog učilišta. Virtualna bi učilišta trebala biti sponzorirana od strane gospodarskih subjekata, koji na taj način mogu osigurati priljev kvalitetnih stručnjaka i dobro upravljanje ljudskim potencijalima te ujedno donekle rasteretiti državni proračun. Model virtualnih učilišta kompatibilan je s rastućom potrebom za cjeloživotnim učenjem.

Abstracts:

Internet enables the distant learning concept to be deployed, adding new qualities and values to educational processes and services. One of the promising organizational forms of such a concept implementation is a virtual university model. Virtual universities should be sponsored by businesses, which is the way for them to ensure input of qualitative professionals and good human resources management, and, in addition, disburden the state budget. The virtual university model is compatible to the growing need for life-long education.

Ključne riječi: učenje na daljinu, virtualno učilište, sponzorstvo, upravljanje ljudskim potencijalima, cjeloživotno učenje

Keywords: distant learning, virtual university, sponsorship, human resources management, life-long learning

"Dobri učitelji i internet moćna su kombinacija"

<http://www.onlineclass.net/>

Polazišta

Uzimajući u obzir suvremene tehnološke mogućnosti te potrebu za korjenitim mijenjanjem stava i odnosa prema obrazovanju, u tekstu će se pokušati obraniti sljedeće tri teze:

Koncepti učenja na daljinu i virtualnih učilišta mogu biti obećavajućim rješenjima sve složenijeg problema obrazovanja u budućnosti.

Uspostavljanje i djelovanje virtualnih učilišta iziskuje sponzorstvo onih koji bi trebali biti najzainteresiraniji za kvalitetno obrazovanje - dakle, državne vlasti, ali i, posebice, gospodarskih subjekata.

Ne tako davno prepoznata potreba za cjeloživotnim učenjem izravno je kompatibilna s konceptom sponzoriranih virtualnih učilišta.

Slijede argumenti kojima će se nastojati ilustrirati, a potom i obraniti navedene teze.

Učenje na daljinu

Globalizacija u kojoj internet igra važnu ulogu imala je utjecaja na strukturiranje obrazovnih sustava i realizaciju procesa učenja. Koncept učenja na daljinu (engl. distant learning) danas je tema o kojoj ne samo da se naširoko raspravlja već je to i globalni projekt na čijem se oživotvorenju intenzivno radi. Javljaju se potpuno izmijenjeni oblici pružanja obrazovnih usluga putem interneta i brojne nove organizacije što se time bave kao svojom osnovnom djelatnošću. U jednoj od vodećih svjetskih informatičkih tvrtki današnjice, Microsoftu, pokrenuta je inicijativa za osnivanjem globalnog virtualnog sveučilišta na koje bi se mogao "upisati" tko god želi i učiti ono što želi, metodama koje će sam izabrati i vremenskom dinamikom koja mu najviše odgovara.

Učenje na daljinu kao koncept nudi privlačna rješenja i za bogate i za krajnje siromašne sredine, on bitno smanjuje potrebe za ulaganjem kapitala u obrazovnu infrastrukturu, uz istodobno ostvarivanje boljih edukacijskih učinaka te - naposljetku - donosi sa sobom potpuno nove elemente demokracije i zadovoljavanja jednog od osnovnih ljudskih prava - prava na obrazovanje.

Ključnim elementima koncepta učenja na daljinu i ishodišnim točkama njegova budućeg razvitka mogu se smatrati:

- tehnološki napredak
- promjene u obrazovnim potrebama pojedinaca
- aktivan angažman državne vlasti na svim razinama
- uspostavljanje globalne obrazovne mreže

Tehnološki napredak omogućuje implementaciju novih modaliteta učenja i poučavanja koji revolucioniraju obrazovne sustave. Proces učenja se virtualizira, baš kao što je to slučaj i s učiteljima, odnosno nastavnicima, tako da pojedinac može "pohađati" određena predavanja pa čak i završavati školu ili fakultet, a da nikada nije kročio u učionicu ili fakultetsku aulu.

Promjene u obrazovnim potrebama pojedinaca manifestiraju se tako što obrazovanje postaje trajnim, "cjeloživotnim" procesom za razliku od ranijeg ustroja školskih sustava i programa koji su bili bez iznimke konačni i, mjereno životnim vijekom čovjeka, razmjerno kratkotrajni. Učeći na daljinu zainteresirani pojedinci mogu na prikladan i jednostavan način, kad god im to zatreba, dobivati, odnosno prikupljati znanja stručnjaka iz cijeloga svijeta.

Aktivni angažman državne vlasti na svim razinama proizlazi iz rastuće svijesti političara o potrebi organizacije takva obrazovnog procesa koji će biti raspoloživ i dostupan svakom

zainteresiranom čovjeku, a sve to zbog dobrobiti pojedinca, ali i društva u cjelini. U suradnji državnih vlasti svih razina, obrazovnih institucija i zainteresiranih gospodarskih subjekata treba tražiti šanse za bolje i sveobuhvatnije obrazovanje stanovništva u budućnosti.

Uspostavljanje globalne obrazovne mreže nepovratan je proces koji je već otpočeo i koji teži stvaranju "virtualne obrazovne zajednice" u kojoj se čitav svijet neraskidivo integrira. Uz postojanje mogućnosti učenja na daljinu djeca iz najzabitijih sela mogu pohađati najelitnije škole, a mladež, ali i odrasli, ugledne fakultete, te komunicirati s najkompetentnijim stručnjacima iz bilo kojeg dijela svijeta. Prema već prikupljenim iskustvima o dosadašnjem razvitku tog trenda, može se predvidjeti da će naglasak biti sve više na "učenju", a sve manje na "udaljenosti". Sve raspoloživo znanje čovječanstva koncentrira se sada u jednoj jedinoj točki - na zaslonu korisničkog (učeničkog, studentskog) računala.

Prilagođavanje dinamičnim i raznovrsnim razvojnim procesima, svojstvenima aktualnom trenutku suvremenog svijeta, iziskuje neprestano usvajanje novih znanja, sposobnosti i vještina pojedinaca. Kapaciteti postojeće tradicionalne obrazovne infrastrukture tom izazovu naprosto ne mogu udovoljiti, a ulaganja u nove infrastrukturne objekte te vrste iziskivala bi puno vremena i golema financijska sredstva. Zato se koncept učenja na daljinu može bez dvojbe smatrati i ekonomski opravdanim [1].

Programi za učenje na daljinu stavljaju svojim korisnicima na raspolaganje brojne opcije tehničke izvedbe i sadržajnog oblikovanja obrazovnih aktivnosti. Nastavni se materijali mogu distribuirati kao elektroničke publikacije, a predavanja organizirati uživo, uz mogućnost interakcije učenika i učitelja.

Učenje na daljinu nadasve je demokratičan oblik obrazovanja, jer ono stvara sve pretpostavke ravnopravnosti pristupa informacijama, odnosno znanju, uz istodobno osjetno sniženje troškova i rizika od "prisilnog" angažiranja neodgovarajućeg obrazovnog osoblja, jer su kvalificirani učitelji ipak razmjerno malobrojni u odnosu na broj potencijalnih učenika.

Napokon, telekomunikacijska i ponajprije internetska infrastruktura što se koristi za potrebe učenja na daljinu može uvelike pridonijeti i općem razvoju društva, odnosno sredine u kojoj se koristi. Ona ima i izravnog i neizravnog pozitivnog utjecaja na gospodarske tokove, a u izoliranim i zabačenim dijelovima svijeta možda je čak i jedina prilika za opstanak domicilne autohtone ljudske zajednice.

Model virtualnog učilišta

Najopćenitije rečeno, virtualno je učilište edukacijska sredina koja se stvara u krilu računalo posredovanog komunikacijskog sustava. Umjesto da bude izgrađeno od "cigle i žbuke", virtualno se učilište sastoji od niza komunikacijskih i radnih "prostora", čiji su materijalni elementi u najvećoj mjeri zamijenjeni nematerijalnim - računalnim programima i podacima pohranjenima u računalnim memorijama. Komunikacija sudionika u nastavnom procesu zbiva se, dakle, u virtualnom (prividnom), a ne fizičkom prostoru.

Komunikacija je najčešće asinkrona, što znači da ne iziskuje istodobnu fizičku nazočnost svih koji u njoj sudjeluju. Svaki od učenika može se uključiti u komunikaciju, odnosno obrazovni proces kada zaželi i s bilo koje lokacije u svijetu s koje ima pristup internetu. Budući da je komunikacija asinkrona, svatko može sam prilagođavati tempo svladavanja obrazovnih sadržaja prema vlastitom nahođenju.

Internetski servis putem kojega se uspostavlja virtualno učilište je World Wide Web (WWW) servis. On podržava razmjenu informacija između davatelja obrazovne usluge (fakulteta, škole, sveučilišta itd.) i korisnika (učenikâ, studenata, polaznikâ) priključenih putem vlastitog računala na internet na bilo kojoj lokaciji - u vlastitoj kući, u studentskom domu, pa čak, ako raspolaže uređajem za bežični pristup internetu, i u vlaku, zrakoplovu, na brodu, u autobusu ili bilo kojem prijevoznom sredstvu kojim ne upravlja on sam [2].

Sa stajališta implementacije modela virtualnog učilišta od presudne su važnosti izražajni oblici informacija što se pomoću njega mogu razmjenjivati. Osnovu komunikacije u okvirima tog internetskog servisa čine multimedijske (ili hipermedijske) informacije, što je pojam kojim se obuhvaćaju svi do sada poznati oblici iskazivanja informacija, kao što su [3]:

- tekstualne informacije
- računalom generirane (binarne) informacije
- zvučne informacije
- grafičke (slikovne) informacije
- informacije u obliku pokretnih slika (videozapis, TV slika, film)

Držimo da ne treba posebno argumentirati kako je podrška svim navedenim izražajnim oblicima edukativnih informacija neprocjenjivo vrijedna sa stajališta načina provođenja i kvalitete obrazovnog procesa.

Uz "klasične" nastavne aktivnosti (predavanja, prezentacije, seminari, vježbe, demonstracije, projekcije itd.), putem WWW-a i nekih daljnjih internetskih servisa moguće je organizirati i konzultativan oblik nastave. Konzultacije se mogu realizirati asinkrono, u obliku brzog i jednostavnog dopisivanja nastavnika i učenika putem servisa elektroničke pošte, ali isto tako i u realnom vremenu, sinkrono, tj. u izravnom, neposrednom dijalogu nastavnika i učenika [4].

Putem interneta mogu se, doduše s određenom dozom opreza, obavljati i provjere znanja, odnosno ispiti. Realna opasnost pritom je mogućnost da stvarnog učenika ili studenta, koji je nastavniku "nevidljiv", zamijeni netko drugi. Određenim zahvatima i kontrolama taj se rizik ipak može smanjiti.

Popratne, odnosno administrativne aktivnosti (pružanje općih informacija, objava ispitnih rokova, prijavljivanje ispita, objava rezultata ispita, upute za polaganje ispita, izdavanje odgovarajućih potvrda itd.) mogu se praktički u potpunosti depersonalizirati, tj. obavljati putem web servisa.

"Telegrafski" iskazane, najvažnije koristi od implementacije modela virtualnog učilišta bile bi sljedeće:

- Povećanje kvalitete nastave. Nastavnicima je na raspolaganju najsuvremenija tehnologija, a polaznici mogu uživati u komforu slobodnog izbora obrazovnih sadržaja, utvrđivanja dinamike svladavanja tih sadržaja te izbora vremena i lokacije na kojoj će učiti [5].
- Mogućnost obuhvaćanja ("upisivanja") praktički neograničenog broja polaznika. Budući da nema nikakvih fizičkih ograničenja, broj polaznika određenih tečajeva ne treba biti ničim ograničen. Veći broj njih može istodobno pratiti ista ili različita predavanja, po načelu 24/7 (24 sata na dan, sedam dana u tjednu).
- Povećana konkurentnost na tržištu znanja i obrazovanja. Jednom kad se tržište znanja i obrazovanja razvije, subjekti se na njemu moraju ponašati kao na svim drugim tržištima - nametnuti se kvalitetom ponude. U virtualnom se prostoru, poput onog internetskog, lakše ostvaruje povratna veza, što onda može poslužiti kao osnova za unaprjeđenje usluga i pridobivanje novih klijenata (studenta, učenika, odnosno polaznika tečajeva).
- Koncentracija napora na ostvarivanje glavnih zadataka. Nastavnici i ostali djelatnici učilišta mogu se usredotočiti na što bolje izvršavanje primarnog zadatka - obrazovnog procesa, jer su oslobođeni nepotrebnog administriranja i obavljanja sporednih, rutinskih poslova.
- Brzina i jednostavnost unošenja promjena u nastavne sadržaje. Inovacije i promjene lako su provedive jednostavnim ažuriranjem obrazovnih računalnih aplikacija. To posebice dolazi do izražaja pri ažuriranju nastavne literature, uputa, priručnika, pisanih, računskih i ostalih zadataka, crteža, grafikona, fotografija, zemljovida, bibliografija, dokumentacije itd.
- Uvođenje sofisticiranijih nastavnih metoda. Multimedijском prezentacijom obrazovnih sadržaja, simulacijskim tehnikama, računalnom animacijom, organiziranjem rasprava, konferencija i foruma, eksperimentima "uživo" te brojnim drugim načinima mogu se djelotvorno koristiti prednosti suvremenih nastavnih tehnika, sredstava i sustava, poboljšati metodika nastave te osigurati aktivniji angažman učenika u nastavnom procesu [6].
- Navedeno čini tek dio najvažnijih i "najopipljivijih" koristi ostvarivih implementacijom modela virtualnog učilišta.

Financiranje provedbe modela virtualnog učilišta

Problem financiranja obrazovanja na neki je način "vječni problem". Desetljećima, a možda i stoljećima lome se koplja u traženju odgovora na pitanje koji je mehanizam financiranja najbolji. Kao što je poznato, tradicionalni mehanizmi su:

- neizravno (proračunsko, budžetsko) financiranje
- izravno financiranje, odnosno plaćanje pojedinaca za usluge obrazovanja

Kombiniranjem tih mehanizama nastaju različiti hibridni i izvedeni modeli, poput, primjerice, američkog kreditnog sustava, raznih oblika stipendiranja učenika, odnosno studenata, fondova za stimuliranje nadarenih učenika (studenata) itd.

Svi su navedeni modeli, sa svim njihovim prednostima i nedostacima, uglavnom dobro poznati, pa na njihovu deskripciju i analizu nećemo trošiti riječi.

No, pod utjecajem koncepta učenja na daljinu i razvitka tehnoloških mogućnosti za uspostavljanje virtualnih učilišta javljaju se - doduše još uvijek prilično stidljivo i "maglovito" - i zamisli o primjeni modela sponzoriranog obrazovanja, odnosno, konkretnije, modela sponzoriranih virtualnih učilišta. Ovdje bi se kao sponzori imali javljati upravo oni koji bi trebali biti najzainteresiraniji za kvalitetno obrazovanje i vrsnoću obrazovnog "proizvoda" - dakle, gospodarski subjekti.

Na prvi se pogled može učiniti kako model sponzoriranja virtualnih učilišta i nije ništa radikalno novo, već samo suvremenija inačica modela stipendiranja učenika. Međutim, između ta dva modela ipak postoje neke bitne razlike.

Naime, kod primjene modela stipendiranja financijer ulaže u konkretnog čovjeka, čovjeka s imenom i prezimenom, očekujući da će nakon završenog obrazovanja dobiti stručnjaka onih kvaliteta i kvalifikacija kakve su mu (financijeru, tj. poduzeću, banci, ustanovi itd.) potrebne. No, tu se nailazi na "kvaku 22": kako procijeniti u koga ulagati, s nadom da će se ulaganje vratiti u obliku stručnjaka željenih kvalifikacija?

Poteškoće u donošenju odluka o stipendiranju konkretnog čovjeka nastaju iz više razloga, među kojima su vjerojatno najvažniji sljedeći:

- Odluke o stipendiranju moraju se zasnivati ili na slučajnom odabiru ili na određenoj prognostici potencijala stipendista. Danas je, međutim, i jedno i drugo još uvijek vrlo nezahvalno i nesigurno, pa je vjerojatnost donošenja pogrešnih odluka ovoga tipa razmjerno visoka.
- U tradicionalnim je uvjetima formalno obrazovanje dugotrajan proces, a ljudi se, dakako, vremenom mijenjaju - katkad, nažalost, i na gore. To pak znači da svojedobno čak i dobro odabrani stipendist iz raznih razloga može iznevjeriti očekivanja, jer neće stasati u kvalitetnog stručnjaka.
- Stipendist ima prilično sigurne perspektive, pa se razina njegove motiviranosti za učenje nerijetko snizuje jer izostaje ili biva manje važnim jedan od ključnih čimbenika pozitivne motivacije - konkurencija, dok istodobno raste važnost čimbenika negativne motivacije, poput inercije, ležernosti, neodgovornosti, linije manjeg otpora itd.

Kada se primijeni model sponzoriranja virtualnih učilišta, stvari se drastično mijenjaju:

- Nesigurnost financijera (sponzora) uvelike se smanjuje, jer ne ulaže u čovjeka nego u instituciju. Uostalom, učilište je virtualno, što znači da "iza njega" može stajati bilo tko, a to potencijalno znači i najkvalitetniji edukatori, teoretski iz cijelog svijeta. Financijer, dakle, ulaže u program na čiji sadržaj može sam utjecati i u nastavnike koji su se već dokazali, odnosno čiju je kompetenciju razmjerno lako provjeriti.
- Praćenjem polaznika (učenika, studenata) i njihova napredovanja financijer (poduzeće, ustanova itd.) može lako utvrditi tko bi od njih mogao biti pravi izbor. Dovoljno je postaviti odgovarajuće kriterije zasnovane na očekivanjima ili, još bolje, stvarnim potrebama te primijeniti primjerene metode praćenja polaznika. A ni jedno niti drugo nije osobito težak zadatak.
- U usporedbi s tradicionalnim obrazovnim sustavima (školama, fakultetima itd.) virtualna su učilišta izrazito jeftina. Njihovi su fiksni troškovi bitno manji (zgrade,

oprema, energija, održavanje itd.), a slično je i s varijabilnima (troškovi rada nastavnika, potrošnog materijala itd.).

- Virtualna su učilišta praktički neograničenog kapaciteta, pa je polaznička (učenička, studentska) baza iz koje financijer može birati one koji svojim sposobnostima odgovaraju njegovim potrebama daleko veća negoli u slučaju tradicionalnih učilišta. Dakako, ne treba posebno obrazlagati kako je u većoj količini lakše pronaći ono što se želi.
- Nastavni se programi mogu učiniti daleko fleksibilnijima negoli u uvjetima tradicionalnog obrazovanja, mogu se brzo mijenjati i modificirati, "krojiti" prema specifičnim ili trenutačnim potrebama financijera, diverzificirati, integrirati i agregirati ili pak raslojavati i specijalizirati, dinamizirati na različite načine itd.

Financiranjem (sponzoriranjem) učilišta, a ne učenika potrebna se ulaganja, čak i ako nisu manja (što, u pravilu, ipak jesu), mogu objektivizirati, odnosno mogu se u dobroj mjeri spriječiti namjerni ili nenamjerni promašaji. To će, pak, izrečeno "tvrdim" ekonomskim rječnikom, pridonijeti unaprjeđenju famoznog ROI-a (engl. Return-On-Investment), dakle, povrata ulaganja, što je cilj svakog razvojnog posla [7].

Kao popratni učinak koji ne treba zanemarivati može se spomenuti i poticanje upravljačkih struktura u poduzećima na ozbiljnije promišljanje i unaprjeđenje metoda upravljanja ljudskim potencijalima i znanjem kao sve važnijim poslovnim resursima. Dobro koncipirano i planirano sponzoriranje jednog ili više virtualnih učilišta pokazuje se tako kao mogućnost ostvarivanja povećane konkurentne sposobnosti sponzora, jer će na razmjerno jeftin i jednostavan način moći doći do - ne samo danas nego uvijek - najvažnijeg poslovnog resursa - kvalitetnih stručnjaka.

Koncept virtualnih učilišta i potreba za cjeloživotnim učenjem

Potreba za učenjem "od kolijevke do groba" vjerojatno se oduvijek intuitivno osjećala, ali ona postaje posebno izraženom usporedo s rastućim tehnološkim razvitkom i stvaranjem globaliziranog informacijskog društva u drugoj polovici 20. stoljeća. Sve kvalitetnija i dostupnija tehnološka rješenja mijenjaju radne, poslovne, društvene, pa čak i obiteljske odnose. Od čovjeka koji želi biti aktivnim članom društvene zajednice očekuje se kontinuirano praćenje sve češćih promjena, iskorištavanje ponuđenih novih mogućnosti, anticipativno mišljenje i stvaralačko ponašanje.

Da bi mogao udovoljiti takvim pooštrenim zahtjevima, čovjek mora trajno učiti. Razvija se opća svijest o potrebi učenja tijekom cijeloga života, a ne samo u jednom njegovu manjem razdoblju. Demaskiraju se zablude o "biološkoj predodređenosti" određene (mladenačke) životne dobi za učenje. Predzadnji predsjednik SAD-a, Bill Clinton, inače iznimno "tehnološki osviješten" političar, tu je potrebu vrlo efektno imenovao potrebom za cjeloživotnim učenjem (engl. Life-Long Learning).

Koncept virtualnih učilišta izravno je kompatibilan s nužnošću cjeloživotnog učenja. Ponuda obrazovnih sadržaja putem interneta, odnosno WWW-a i ostalih standardnih internetskih servisa, omogućuje zadovoljenje te potrebe na jednostavan, fleksibilan, pa i razmjerno jeftin način. Sponzoriranjem virtualnog učilišta određena tvrtka može doći u kontakt s ljudima koji već imaju stanovitog radnog iskustva, ali svoja znanja žele osvježiti i nadopuniti. Na taj način

pronaći će osobe koji su već kvalificirane za obavljanje nekih poslova, ali imaju ambicija činiti to još i bolje, a takvi su stručnjaci osobito vrijedni. Stupajući s njima u kontakt tvrtka ih može, putem virtualnog učilišta, usmjeriti upravo prema specijalizaciji za obavljanje one vrste zadataka za koje je ona sama zainteresirana te tako u razmjerno kratkom vremenu popuniti svoje "kadrovske rupe".

Sponzorirana virtualna učilišta usmjerena cjeloživotnom obrazovanju polaznika mogu biti prividno neprofitabilna, odnosno neizravno profitabilna, ili pak djelovati na potpuno jasnim ekonomskim osnovama.

Primjer je naizgled neprofitabilnog, a zapravo neizravno profitabilnog virtualnog učilišta velika virtualna internetska zajednica SeniorNet (<http://www.seniornet.org>), koja okuplja ljude tzv. treće životne dobi i nudi im, između ostaloga, brojne obrazovne programe iz onih tematskih područja koja posebno zanimaju upravo taj segment populacije (zdravstveno savjetovanje i prosvjećivanje, osobno financijsko upravljanje i investiranje, rekreacija, hobiji itd.). "Pohađanje" takvih programa, odnosno tečajeva obično je besplatno, ali se profitabilnost ostvaruje neizravno, prodajom određenih proizvoda i usluga o kojima su informacije vještima marketingom inkorporirane u obrazovne sadržaje.

Izravno profitabilnih učilišta daleko je više, a radi se o svim onima čije "pohađanje" polaznici, koji mogu biti svih starosnih skupina, plaćaju.

Sa stajališta potrebe za cjeloživotnim učenjem koncept sponzoriranih virtualnih učilišta, dakle, nudi koristi svim stranama - polaznicima tako što mogu dobro i razmjerno jednostavno zadovoljiti svoje potrebe, sponzorima zato što im omogućuje izravno ili neizravno ostvarivanje profita, a društvenoj zajednici time što njezini članovi postaju obrazovaniji, što onda opet nužno rezultira povećanom ekonomskom snagom takve zajednice i kvalitetom života u njoj.

Zaključak

Koncept virtualnih učilišta nudi izglednu opciju rješenja problema obrazovanja, posebice u svjetlu rastuće potrebe za cjeloživotnim obrazovanjem. Gospodarski subjekti trebali bi svojim sponzorstvom podupirati taj koncept, jer će si time osigurati kontinuiran priljev novih, kvalitetnih i stručnih djelatnika. Sponzoriranjem virtualnog učilišta otklanja se rizik od ulaganja u obrazovanje pojedinaca koji možda i neće stasati u dobre stručnjake, što je rizik svojstven već odavna razvijenom i prakticiranom sustavu stipendiranja učenika, odnosno studenata.

Sponzoriranjem virtualnih učilišta gospodarski subjekti ostvaruju bolji uvid u stanje i tendencije na tržištu radne snage, na koje onda mogu izravno i utjecati, usmjeravajući polaznike upravo u one programe i struke za koje su sami sponzori zainteresirani. Time će u praksi primijeniti načela dobrog upravljanja ljudskim potencijalima, što je jedan od najvažnijih zadataka menadžmenta svakog "zdravog" gospodarskog subjekta.

Sponzorirana virtualna učilišta mogu biti neizravno, ali i izravno profitabilna, što znači da ulaganje u njih ne predstavlja nikakav oblik volontarizma ili karitativnog djelovanja, već,

upravo suprotno, oblik racionalnog ekonomskog ponašanja, čiji je konačan cilj uvijek - ne treba to skrivati - profit.

Literatura

1. Doherty-Sneddon, G., O'Malley, C., Garrod, S., Anderson, A., Langton, S., & Bruce, V. (1997). Face-to-Face and Video-Mediated Communication: A Comparison of Dialogue Structure and Task Performance . *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 3 (2), 105-125.
2. Fluckiger, F. (1995). *Understanding networked multimedia: applications and technology*, London: Prentice Hall Int.
3. Grayson, D., & Coventry, L. (1998). The Effects of Visual Proxemic Information on Video Mediated Communication. *SIGCHI Bulletin*, 30 (3).
4. Rot, N. (1982). *Znakovi i značenja*. Beograd: Nolit.
5. Short, J., Williams, E., & Christie, B. (1976). *The social psychology of telecommunications*, London: John Wiley & Sons, Ltd.

Životopis

Profesor na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Rođen u Zagrebu 1951. godine. Osnovnu školu i VII. gimnaziju završio u Zagrebu. Diplomirao na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu 1975. godine. Magistrirao na poslijediplomskom studiju "Tehnika i ekonomika automatizacije" pri Sveučilištu u Zagrebu 1978. godine. Doktorirao 1981. godine na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Voditelj poslijediplomskog studija "Informatički management". Bio je i jest nositelj kolegija i predavač na dvadesetak poslijediplomskih studija u Hrvatskoj i inozemstvu. Autor 19 knjiga, od kojih jedanaest samostalnih, a osam u koautorstvu, te oko osamdeset znanstvenih i stručnih radova publiciranih u zemlji i inozemstvu.